

‘TOEDAN, KUNT GY ‘ER NIET DIEPER IN KOMEN?’

Bespreking van *Boekenwijsheid. Drie eeuwen kennis en cultuur in 30 bijzondere boeken. Opstellen bij de voltooiing van de Short-Title Catalogue, Netherlands*. Onder redactie van Jan Bos en Erik Geleijns. Zutphen, Uitgeversmaatschappij Walburg Pers, 2009, 17,5 x 24,7 cm, 288 pp., ISBN 978-5730-625-9, euro 29,95

door Piet Offermans

Aan het einde van de achttiende eeuw heeft een onbekende Nederlandse uitgever een softporno-toneelstukje uitgegeven met als titel *De goede, schuldelooze natuur*. In een arcadisch decor, ‘met beesten gestoffeerd’, ziet een poedelnaakte man (‘Wellust’) twee hondjes paren, en het effect op hem is dusdanig dat hij zijn piemel ter hand neemt en... dit lichaamsdeel begint uit te kafferen: jij kunt het niet half zo goed als dat beest! Maar gelukkig bedenkt hij dat mensen elkaar bij het van bil gaan ook nog eens in de ogen kunnen zien, en dus komt het in het volgende neukpartijtje met zijn liefje (‘Tederheid’) weer helemaal goed: ‘ô, Wroet tog wat dieper!’, ‘ô! stoot tog wat lang!’; waarop ‘Wellust’ verzucht ‘Zalige genieting!’ Ook de daarop volgende groepsseks is een demonstratie van de menselijke erotische superioriteit.

Short-Title Catalogue, Netherlands

‘*De goede, schuldelooze natuur*’ is de laatste bijdrage (door Inger Leemans) in *Boekenwijsheid. Drie eeuwen kennis en cultuur in 30 bijzondere boeken*. Het boek is uitgegeven ter gelegenheid van de voltooiing van de *Short-Title Catalogue, Netherlands*, een digitaal monnikenwerk van de Koninklijke Bibliotheek. Deze noemt het zelf het omvangrijkste en langstlopende project uit haar geschiedenis. Jammer dat die titanenarbeid nu voortleeft onder de afkorting STCN, zoiets als wanneer je een fors genrestuk uit de Gouden Eeuw presenteert op het formaat van een postzegel. Maar goed, de STCN geeft een overzicht van alle boeken die tussen 1540 en 1801 in Nederland zijn gedrukt of elders in het

Nederlands verschenen zijn. En dan gaat het om ruim 500.000 beschreven werken.

Door verschillende oorzaken was ‘Nederland’ van de zestiende tot en met de achttiende eeuw een ideaal boekenland. Er bestond een uitstekende infrastructuur voor het uitgeven en verspreiden van boeken. De Nederlandse bevolking was behoorlijk ontwikkeld en vormde dus een goede afzetmarkt. De kwaliteit van de druk in de Lage Landen was aanzienlijk en goed bekend in Europa. En menig land in datzelfde Europa kende een forse censuur, zodat buitenlandse schrijvers voor de uitgave van hun werk vanzelf in het (semi-)tolerante Nederland terecht kwamen. Al met al heeft dat in de beschreven periode meer dan 200.000 verschillende titels opgeleverd. In verhouding tot het aantal inwoners is er in de vroegmoderne periode geen land geweest waar meer boeken werden geproduceerd dan hier. Zoals de redacteuren, Jan Bos en Erik Geleijns, het in hun inleiding typeren: ‘Nederland was “*the bookshop of the world*”’.

De STCN is gebaseerd op collecties van universiteitsbibliotheken, stads- en streekbibliotheken, archieven, en in het buitenland bijvoorbeeld op die van de British Library. Alles wat verscheen is – voorzover achterhaald –, opgenomen. Dat houdt onder meer in dat de verscheidenheid in kwaliteit en formaat aanzienlijk is. Vondels *Palamedes* naast de ‘prulpoëzie’ van de dichtende wever en Vondel-adept Jan van Gysen; Valerius’ *Gedenck-clanck* naast verzamelingen volksliedjes; een herdruk van de Statenbijbel naast een – zie boven – ondeugend pornospelletje.

De zegeningen van de digitale techniek maken het mogelijk om de catalogus op vele manieren te doorzoeken. Behalve op titel en auteur kun je bijvoorbeeld ook op jaartal zoeken, zodat je een leerzaam overzicht krijgt van wat er in een bepaald jaar niet alleen aan titels, maar ook aan verschillende genres verscheen. Er is op illustraties te zoeken, op lettertypes en plaatsen van uitgevers en drukkers. Voor elk wat wils. En voor iedereen bereikbaar. Want de database van de STCN is kosteloos te raadplegen op <http://www.kb.nl/stcn/>.

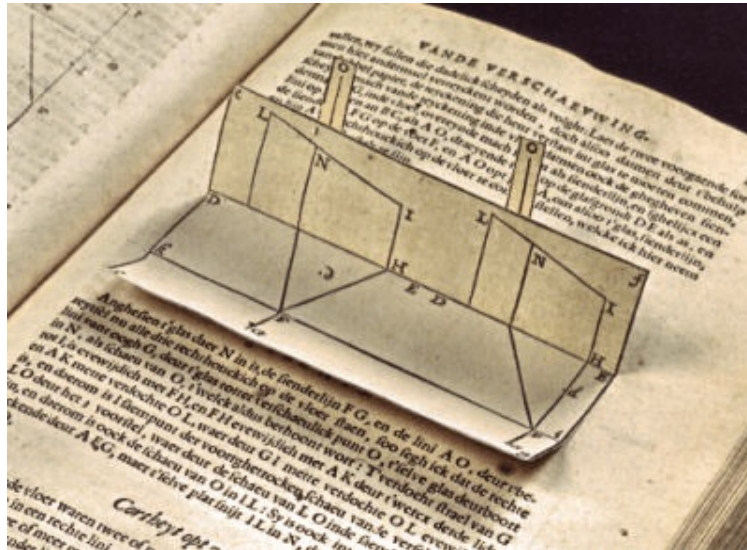
Na 40 jaar denkwerk en 27 jaar noeste arbeid was de voltooiing van de catalogus van drie eeuwen Nederlandse boeken wel toe aan een feestje. Op 25 juni 2009 werd dit feit gevierd met een symposium in de KB in Den Haag. In Museum Meermanno Huis van het Boek is een tentoonstelling ingericht met een aantal in de catalogus beschreven uitgaven. En er is dus, bij de sjeke uitgeverij Walburg Pers te Zutphen, een soort bloemlezing van drie eeuwen Nederlandse boekproductie verschenen.

Net en degelijk – leuk en wetenswaardig

Boekenwijsheid is een net en degelijk boek. Mooie zware harde kaft, sterk, glanzend papier, deftig klein lettertje, meer dan voldoende sepiakleurige illustraties, wat bijlagen en een naamregister. Het bevat, in omvang keurig gelijke, goed gedocumenteerde wetenschappelijke bijdragen over dertig boeken uit de beschreven periode. De lijst van auteurs toont dat niet de minsten een bijdrage hebben geleverd. En er is variëteit: behalve (cultuur-)historici en neerlandici figureren op de lijst onder andere een arabist, de voorzitter van de SER, een hoogleraar theoretische hoge-energiefysica, een theoretisch astrofysicus, een econoom, een musicoloog en een filosoof, tevens lagere god van de SER. Vul dan nog sommige namen in, zoals Arnold Heertje, Vincent Icke en Alexander Rinnooy Kan, naast alle overige doctors en professoren, en aan alle voorwaarden voor een geslaagd boek lijkt voldaan.

En het moet gezegd: er zijn ook leuke, wetenswaardige, soms verrassende bijdragen opgenomen. Jan Hogendijk (auteurslijst: prof dr. J.P. Hogendijk, hoogleraar geschiedenis van de wiskunde, Utrecht, Leiden) bespreekt het boek van Ludolph van Ceulen *Vanden cirkel* (1596). Hij beschrijft een stukje van de lotgevallen van het getal π , oftewel de schermutselingen rond de kwadratuur van de cirkel. Het stuk stikt van de getallen, heel veel achter elkaar, want daar ging het om, maar het is spannend om te lezen hoe Van Ceulen steeds dichterbij de waarde van π komt, en daarbij op andere, veel hoger geleerde tenen trapt dan de zijne. Hogendijk onthult dat Van Ceulen zelfs in conflict kwam met de beroemde Joseph Scaliger, en hoe hij zich, zonder geleerde vooropleiding, toch overeind hield, onder meer door naast zijn latere hoogleraarsschap zijn eerdere schermeschool aan te houden, ter wille van de kost van zijn dertien kinderen. Instructief, want een historisch perspectief biedend, is ook het slot van Hogendijks bijdrage: het getal π is wel benaderbaar, maar de uitkomst is nooit precies. Ziedaar de betrekkelijkheid van ook de renaissancistische zekerheden.

Een leerboek wis- en natuurkunde: niet de opwindenste kost, althans niet voor mij. Toch is de bijdrage van Vincent Icke (auteurslijst: prof. dr. V. Icke, hoogleraar theoretische astrofysica, Leiden), ‘Simon Stevins *Wisconstige gedachtenissen*’ (1608), een genot om te lezen. Stevin schreef dit leerboek voor prins Maurits; de opdracht luidt: ‘Inhoudende t’ghene daer hem in gheoeffent heeft den Doorluchtigsten Hoochghhebooren Vorst ende Heere, Maurits Prince van Oraengien [...]’ De benadering van Icke is persoonlijk, vol bewondering, humoristisch, soms een beetje vilein. De pil gaat leven. De lezer die vindt dat de grote Stevin zijn unieke werk wel wat minder kruiperig aan zijn beschermheer had kunnen aanbieden krijgt niet alleen een lesje in historische etiquette, maar wordt ook fijntjes gewezen op de onderdanigheid van de hedendaagse wetenschappelijke projectsubsidieaanvragers. Vol lof is Icke over de ‘fysieke schoonheid van deze twee boekdelen. Werkelijk alles eraan is

indrukwekkend mooi.’ De typografie had van de lettersnijders van Plantijn kunnen zijn. Overzichtelijke indeling, handzame omvang, gewone taal, en de inhoud: ‘de zevende hemel!’ Over de inhoud zegt Icke: sommige van de praktijkvoorbeelden van de wiskundige figuren ‘zou ik letterlijk op middelbare scholen willen behandelen’.

Het is toeval dat een derde opvallende boekbespreking in *Boekenwijsheid* ook een bèta-onderwerp behelst. Fokko Jan Dijksterhuis en Klaas Landsman (auteurslijst: dr. F.J. Dijksterhuis, wetenschapshistoricus, Universiteit Twente, en prof. dr. N.P. Landsman, hoogleraar Mathematische Fysica, Amsterdam) bespreken *Traité de la lumière* (1690) van Christiaan Huygens. Het resultaat is een buitengewoon informatief artikel over de *savant* Christiaan Huygens, zijn wetenschappelijke importantie en zijn verhouding tot andere beroemdheden van zijn tijd, met name Newton en Descartes, en uiteraard over het hoofdonderwerp: de theorie van het licht. Je kunt er, met veel moeite, veel van opsteken. Maar dat is meteen het probleem: je moet wel erg veel moeite doen. En de vraag is of je dit kunt vragen van de lezers van een bloemlezing van drie eeuwen Nederlandse boekproductie.

Waarom bijzonder?

Dit raakt de kern van mijn lichte kritiek op *Boekenwijsheid*. Ik lees ruim 270 bladzijden over 30 *bijzondere* boeken uit de zestiende tot en met achttiende eeuw. Wat maakt die boeken zo *bijzonder*? Dat is toch alleen maar omdat ze de keuze zijn van dertig (of om precies te zijn: tweeëndertig) wetenschappers die deze uitgaven bijzonder vinden. En als ze dat niet weten over te brengen op de lezer, is er een probleem. Althans voor de niet gespecialiseerde lezer – en daar is dit boek toch voor bedoeld. *Boekenwijsheid*, de titel raakt, wellicht onbedoeld, aan dit probleem. Als je een bloemlezing uit 200.000 potentiële boekbesprekingen samenstelt waarvan het overgrote deel *niet* over politiek, maatschappelijk of cultureel hoogstaande onderwerpen gaan, stop dan niet te veel wijsheid in je selectie. Vraag de auteurs om een geleerde, maar vooral toegankelijke en levendige bijdrage. En claim bij de uitgever een minder stijf en vormelijk boek. Dat levert wellicht minder intellectuele wellust op, maar de lezer kan er wél dieper in komen.

Over de afbeeldingen

Op p. 1 het logo van de STCN, in 1983 gemaakt door Bert van der Veer; overgenomen uit het *Jaarboek voor Nederlandse boekgeschiedenis* 16/2009, p. 39;
 p. 2: gevelsteen Zaadmarkt 84 te Zutphen, het pand waarin in 1961 Walburg Pers werd gesticht; zie voor meer informatie www.walburgpers.nl.
 p. 3: ‘perspectief in de *Wisconstige gedachtenissen*’, *Boekenwijsheid* p. 51.